

КЗВО КОР Академія Мистецтв імені Павла Чубинського

ПЦК «Фортепіано і концертмейстерство»

ОП «Фортепіано»

Курсова робота

з дисципліни: «Історія фортепіанного виконавства»

**ЛЮДВІГ ВАН БЕТХОВЕН: СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ,
ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ТА ВИКОНАВСЬКА СПЕЦИФІКА ТВОРІВ МИТЦЯ**

Виконала студентка 2 Ф-НО курсу
освітньої програми «Фортепіано»

Стоцька Євгенія

Викладач Л.О.Іванько

Київ 2024 рік

Зміст

Вступ.....	3
Розділ 1. Віденська класична школа у наукових розвідках в контексті одного з її представників Людвіга ван Бетховена: творча спадщина.....	5
Розділ 2. Стилiстичні особливості композитора Людвіга ван Бетховена крізь призму.....	8
Розділ 3. Інтерпретації фортепіанних творів Людвіга ван Бетховена: порівняльний аспект.....	11
Висновки.....	13

Вступ

XVIII – XIX століття для музичного мистецтва стало періодом бурхливого розквіту. В цей час популярності набирає нова течія – класицизм. В перекладі від латинської *classicus* – «класичний» означає зразковий. Архітектори, скульптори, художники і в тому числі музиканти у своїй творчості починають опиратись на щось світле, благородне, ясне, прагнуть досягти гармонії і показати світові справжні цінності.

Класицизм сформувався у Франції ще у XVII ст., але у музиці він почав активно розвиватися лише у другій половині XVIII – на початку XIX століття. Великий внесок зробили зокрема такі композитори, як Людвіг ван Бетховен, Йозеф Гайдн, Вольфганг Амадей Моцарт. Цих трьох митців і вважають засновниками всім відомої віденської класичної школи.

Мета роботи. Ми ставимо на меті повернутися до епохи класицизму і дослідити розвиток Віденської класичної школи. Ми розглянемо основи, на базі яких розквітала творчість геніального митця, представника Віденської класичної школи – Людвіга Ван Бетховена. Найбільшу увагу при цьому ми звернемо на стилістику фортепіанних творів митця та їх інтерпретацію.

Людвіг ван Бетховен – німецький композитор, диригент, прекрасний піаніст, представник віденської класичної школи(див. рис. 1). Його твори – яскраве втілення ідеї про героїчну боротьбу за свободу.

Творча спадщина композитора багата і різноманітна: це симфонії, увертюри, фортепіанні і скрипкові концерти, фортепіанні сонати(серед яких відома усім «Місячна», «Патетична», «Апасіоната»), пісні, кантати, меси, ораторії. Композитор створив ряд геніальних творів,кожен з яких відзначається яскравим динамізмом, емоційністю і багатством почуттів.

Постать Людвіга Ван Бетховена без сумніву є однією з найвидатніших, а його стиль відомий багатьом. Його твори є в репертуарі кожного музиканта, починаючи від початківця до професіонала. Він у своїй творчості створив свій унікальний стиль, який досить легко впізнати. Тому, можна цілком упевнено

сказати, що його твори були і будуть актуальні ще досить довго. Актуальність творчості Людвіга Ван Бетховена можна обґрунтовувати багатьма факторами.

Його постать настільки геніальна, а його стиль унікальний і самобутній, що у сучасному світі інтерес до його творчості тільки зростає. Його музика звучить всюди, використовується не лише музикантами-виконавцями, а і режисерами фільмів, постановниками вистав у театрах. Лише одне ім'я Людвіга ван Бетховена вже говорить саме за себе дуже багато. Це іще раз доводить нам актуальність його постаті.

У сучасному світі науковці все частіше починають звертатися до творчості геніального митця. Вони досліджують його дитинство та вплив умов життя на формування його світогляду, поглядів, його симфонічне і філософське мислення, його стилістичні особливості, його педагогічні методи. Багатьма науковцями було також розкрито новаторство в творчості Людвіга ван Бетховена, сутність структури його творів.

Серед таких дослідників, виділяється зокрема Б. Андрійчук, О.Чеботаренко, С.Гумінюк та О.Ринденко, І.С.Рябов та ін. Всі вони, досліджуючи творчість митця, відкривають нам нові сторони його геніальної композиторської постаті.

1. Віденська класична школа у наукових розвідках в контексті одного з її представників Людвіга ван Бетховена: творча спадщина.

Класицизм – напрям у мистецтві, розвиток якого зокрема в музиці припадає на другу половину XVIII ст. Музика цього періоду починає базуватися на логічності, раціональності та структурованості. В творах композиторів з'являється глибокий філософський зміст, який поєднує в собі чистоту, ясність і гармонійність. Музика наповнена емоціями і почуттями. Найбільшого значення для становлення класицизму в музиці має всім відома Віденська класична школа.

Мистецтво представників віденської класичної школи – багате, різноманітне, динамічне. Музика композиторів віденської школи поєднує в собі досвід їх попередників і сучасників: італійської, французької, а також німецької культур. Багата палітра емоцій поєднана з інтелектом, трагізм з комізмом, динамічність з вишуканістю – усе це і не тільки включають в себе твори митців цієї епохи. Для цього періоду характерний бурхливий розвиток саме симфонічної музики, зокрема таких форм, як симфонія, соната, концерт, камерний ансамбль. Великим досягненням цього часу стає становлення саме симфонічного оркестру. Особливої уваги варта сольна фортепіанна музика.

Музика віденських класиків – індивідуальна, унікальна і неповторна. Кожен з них мав свій особливий стиль, який яскраво виражався в їхній творчості. Якщо Йозеф Гайдн і Людвіг ван Бетховен тяжіли більше до інструментальної музики, то Вольфганг Амадей Моцарт виявив себе, як в інструментальному, так і в оперному жанрах. Для Й.Гайдна притаманним є жарт, гумор, емоція, для Людвіга ван Бетховена ж – героїзм і глибокий динамізм, В.А. Моцарт у своїй творчості використовує різноманіття ліричних переживань, почуттів.

Людвіга ван Бетховена цілком заслужено можна назвати генієм, а його твори справжнім вершиною класичної музики. Його постать завжди приваблювала багатьох науковців своєю багатогранністю, різножанровістю.

Так у своєму дослідженні Б.Андрейчук робить акцент на феномені постаті Людвіга ван Бетховена, доводить необхідність вивчення, зокрема, сонат композитора в репертуарах навчальних закладів різних рівнів. Він звертає увагу на важливість вивчення особливостей стилю Бетховена та розумінні композиторського тексту [1, с. 3, 59].

О. Гольденвейзер – один із редакторів фортепіанних сонат та дослідник творчості Бетховена, у своїх наукових працях наголошує на зв'язку особливостей фактури фортепіанного стилю композитора з його оркестровим мисленням. Відповідно до цього для виконавця важливим є асоціативне мислення, а саме вміння порівнювати теми, мелодії, фактуру, звучання різних інструментів.

О.Чеботаренко, яка досліджувала природу звуковидобування творів Людвіга ван Бетховена, відмітила, «Музичне мислення породжує насичений величезною психологічною енергією та різноманітними специфічними барвами музичний (фортепіанний) звук. Саме завдяки піаністичному туше виникає особлива щільність звуку, енергія, яка викликає різноманітні відчуття і барви (більш світлого або насиченого тону).» [7, с. 34].

Народився Людвіг ван Бетховен 1770 р. в м Бонні (Німеччина) в сім'ї придворного музиканта. Хлопець з дитинства мав великі здібності і любов до музики і вже у 8 років вперше дебютував, як піаніст у Кельне. А вже в 1782 р були написані його перші твори – фортепіанні варіації.

Починаючи з 11 років юнак починає займатися з вчителем Нефе – придворний органіст, якому допомагав молодий музикант. Саме він і відкрив для свого учня глибину музики, заклав основу його геніальної творчості. Викладач став для нього не тільки педагогом, але і другом. Вплив на погляди і сприйняття музики мала і зустріч з Моцартом 1787 року, який вже тоді помітив блискучі здібності хлопця до імпровізації. В цей період починає активно формуватися композиторська постать Людвіга ван Бетховена. Він працює, навчається, слухає лекції з філософії в університеті. Французька революція

1780 дуже змінила світогляд і погляди митця. Вона і визначила ідею та основні теми його творів: боротьба за свободу. В його творах яскраво простежуються вольовий, мужній характер, героїзм, але в той же час музика наповнена глибокими, духовними переживаннями. Та і власне виконання композитора передавало ті ж настрої. Його гра на фортепіано була наповнена енергією, величністю і неймовірною силою.

Саме в цей період з'являються всім відомі Соната №8 – «Патетична», №12 – соната з похоронним маршем, №14 – «Місячна», декілька квартетів і дві перші симфонії. Всім відома хвороба слуху, яка починає з'являтися у Бетховена, і та не ламає його. Бажання творити для людства і жага до мистецтва не дали йому опустити руки. Він продовжує писати. З'являються нові симфонії, увертюри «Егмонт», «Коріолан», опера «Фіделіо», а також сонати, серед яких і «Апассіоната». Вже в 1818 стан Бетховена трішки покращується і світ бачить нові вершини його творчості, зокрема 9-а симфонія, «Урочиста меса», фортепіанні сонати. В цілому, в доробку композитора 9 симфоній, 5 фортепіанних і скрипичних концертів, 32 сонати для ф-но, квартети, увертюри. Значний внесок митець вклав у вокальний жанр: кантати, цикли романсів, 80 пісень, обробки народних мелодій.

Визначною подією для Людвіга ван Бетховена стає влаштований друзями 1824 року концерт з творів митця, де були виконані 9-а симфонія і уривки з «Урочистої меси». Успіх був шалений, а глядачі аплодували і кричали дуже голосно. Проте Бетховен вже не мав можливості це почути. Лише коли одна з вокалісток повернула його обличчям до зали, він побачив ті захоплені реакції людей і навіть знепритомнів від такого хвилювання.

В цей час до композитора приходить світова слава, але його стан здоров'я все погіршувався. 1826 він закінчував свою останню річ фінал квартету-130, яка і поставила крапку в його творчості.

Попри все музика композитора живе вже понад 250 років. Вона звучить всюди і, напевно, немає жодного, хто хоч раз не стикався б з нею. А кожен

музикант мав нагоду хоча б раз доторкнутись до цих прекрасних витворів мистецтва.

2.Стилістичні особливості творів Людвіга ван Бетховена.

У своїх творах Людвіг ван Бетховен створив унікальний стиль, який, напевно, не можна сплутати ні з якимось іншим. В період творчості віденських класиків роль фортепіано в ансамблях вважалась ключовою. От і композитор ставив фортепіано – на вершину, на передній план усього. Він пише «Сонати для фортепіано і скрипки», «Тріо для фортепіано, скрипки і віолончелі». Бетховен міг би взяти будь-який інший інструмент, та зупинив свою увагу саме на фортепіано. У кожному з тогочасних інструментів він вбачав певний ряд недоліків, серед яких особливо виділялась нездатність грати на них штрих legato [1 с. 31].

У своїй творчості композитор завжди шукає нові образи, збагачуючи їх засобами музичної виразності. Саме він і започаткував в усіх жанрах контрастність, напружений розвиток. Його твори наповнені потужною силою та енергією і майже всі тяжіють до оркестрового звучання.

Особливої уваги вартий його цикл із 32 сонат для фортепіано, кожна з яких відображає свою історію, наповнену певними образами. Дуже цікавою є праця І.С.Рябова – «Особливості сонатних циклів середнього періоду творчості Людвіга ван Бетховена». В ній детально розписано історію створення циклу, а також на прикладі самих сонат розібрано структуру їх побудову [5].

Бетховен довів форму сонати до її логічної структури з контрастним розвитком і раціональністю. В його творах всі частини перебувають урівноважені і дають уявлення загальної картинки. Важливою рисою творів є і наскрізний розвиток. Головна мелодія розвивається, змінюється, переходить між голосами та переосмислюється композитором протягом усього твору, що і дає змогу відчутти цілісність.

Композитор забарвлює свою музику елементами безперервного руху, частою зміною динаміки, характеру звучання. Чіткий ритм – ще одна з

помітних властивостей композитора, яка допомагає відчувати пульс і тримати напруження до кінця твору.

Музика наповнена великою кількістю образів, як драматичних так і ліричних. В його творах яскраво простежується дух сильної, вольової особистості, готової до боротьби. Такий драматизм був взятий композитором за основу не лише через події французької революції, як вже було зазначено, але і через його власну перешкоду – хворобу слуху. Ця проблема стала для Бетховена образом, який стає на шляху головного героя.

У своїй творчості Бетховен звертається до оркестрового звучання. Він, використовуючи свій досвід праці з оркестром і знання особливостей різних інструментів(на прикладі педалі, тембрів, регістрів) створює цілий оркестр на фортепіано. До прикладу, можна часто помітити у його творах перенесення мотиву з одного регістра в інший.

Стиль його письма вирізняється масивною фактурою, акордами і насиченою динамікою, також поліфонією. Дуже часта і різка зміна динаміки – одна з найпомітніших особливостей музики композитора. Також присутня і часта зміна гармонії. Для того аби замінити наростання звучності композитор використовував акценти, часто зустрічаються *crescendo* і *diminuendo*. У своїх творах Людвіг ван Бетховен використовує акценти двох типів: ритмічні наголоси, а також мелодійні, що вносили свою конфліктність до метру, яку так любив Бетховен. Людвіг ван Бетховен дуже часто підкреслював саме конфліктність – дисонансами, затримками, синкопами.

Як зазначає Б.Андрейчук у своєму дослідженні, для більшості творів Бетховена характерним є енергійне напруження, якого він досягав завдяки гучній динаміці (*fortissimo*), перекидання фігурації в нижні регістри звучання. Композитор значно розширив діапазон звучання альбертієвих басів за допомогою збільшення позиції руки до розкладеного акорду. Литаврові баси дають відчуття схвильованої пульсації, а трелями іноді композитор підкреслює переживання [1, с. 36]

У творах Людвіга ван Бетховена важливим є темп і ритм. Він ставив чітку задачу триматися строго в такті, лиш іноді дозволяючи трішки вийти з нього. Стил ь Бетховена це ще і чіткий ритм. У музиці також розмежовано поняття темпу і характеру. Бетховен розділяв ці два поняття, не поєднуючи їх в одне. Наприклад, можуть зустрічатися наростання динаміки і уповільнення темпу. Ще однією важливою особливістю його творів є використання ваги руки. Композитор в своїх нотах застосовує усі 5 пальців руки, при цьому найбільшу вагу скеровує на перший палець.

Важливою особливістю творів є те саме legato, яке митець ставить за одну із основних завдань при виконанні своїх творів. Бетховенське legato розкривається у його творах за рахунок таких собі розмовних діалогів між голосами та інтонаціям. Саме legato і забезпечує в музиці живописність і художність усієї мелодії. Цікаво, що у своїй практиці для цього композитор використовував прийом сковзання з чорної клавіші на білу.

Бетховена цілком можна вважати новатором і у використанні педалей. Завдяки правій та лівій педалі композитор забарвлює музику і робить її більш виразною, масштабнішою. Іноді педаль виконує роль зв'язки окремих елементів чи пасажів, щоб досягти більш плавного звучання. Позначення педалі в творах зустрічається не так часто, а лише в місцях, де вона буде необхідна для допомоги виконавцю.

Людвіг ван Бетховен не тільки створив свій неповторний стиль, але і начебто передбачив стилі наступних поколінь композиторів. Він у своїй творчості вивів звучання фортепіано на новий рівень, його твори збагачені грандіозністю, контрастами, вирізняються чіткістю, структурованістю, завершеністю і цілісністю.

3. Інтерпретація фортепіанних творів Людвіга ван Бетховена.

Виконання творів Людвіга ван Бетховена складна задача, яка ставить перед виконавцем багато завдань з технічного і художнього боку. Його твори потребують витривалості, зосередження уваги, а іноді ще чималої фізичної

сили. Яким би складним технічно не був твір, та перш за все потрібно зрозуміти що хотів донести композитор – які образи показати, які почуття і емоції передати.

Інтерпретація – це аналіз твору, його осмислення і лише потім технічне виконання. Людвіг ван Бетховен, у своїй педагогічній практиці, завжди звертав увагу своїх учнів на зміст твору, а лише потім на засоби музичної виразності, характер, динаміку. Одним із найкращих інтерпретаторів його творів вважають його учня К.Черні. Хлопець наскільки майстерно виконував велику кількість творів свого вчителя, що його навіть називали пропагандистом творчості Людвіга ван Бетховена.

Твори Бетховена – це мужня енергія, постійний рух, мелодія, яка іде і не зупиняється. Найяскравіше увесь стиль композитора простежується в його фортепіанних сонатах, які є в репертуарі чи не кожного музиканта. Всі вони тяжіють до симфонічного звучання, а отже несуть за собою потужну гру з багатьма складними моментами. Звісно, важливе значення для будь-якого виконавця має редакція твору. Найпопулярнішими редакціями творів Л.ван Бетховена є редакція О.Гольденвейзера та А.Шнабеля. Редакція А.Шнабеля являється більше складною, тому використовується рідкісніше вже більш професійними музикантами. Мистецтво співу на фортепіано, специфічне легато, проведення голосів при поліфонії, витримання чіткого метру і ритму протягом усього твору, передача всієї цілісності від початку до кінця і ще багато задач, стоять перед виконавцем творів Людвіга ван Бетховена.

При виконанні творів Людвіга ван Бетховена перш за все важливе уявлення художнього образу твору, а потім вже його втілення. Твори композитора несуть в собі величезне коло образів, які змінюються, ідуть вперед, замінюються новими, розвиваються. І всі їх необхідно якомога точніше відтворити за інструментом.

Потрібно зазначити, що музика Людвіга ван Бетховена перш за все являє собою безперервний рух, а тому навіть в моменти пауз або зупинок для

виконавця важливо внутрішньо відчувати продовження мелодії [2. с. 65]. Це досить нелегка задача, але лише завдяки цьому можна досягти дихання у творі.

Велике значення має і володіння метро-ритмом. Чітка ритмічна пульсація дасть змогу втриматися музиканту в потрібному темпі протягом усього твору, не втративши при цьому художнього осмислення твору. Дуже частим є відсутність збігу кількості нот з метром, що теж являє собою не просту задачу для виконавця.

Твори композитора досить масштабні, а тому несуть в собі проблему цілісності для виконавця. Передати весь твір від початку до кінця, всі образи, характери, зміни динаміки. Важливо слідувати тексту, дотримуватись всіх позначок в нотному тексті, при цьому не виключені власні нотатки та ремарки стосовно руху, динаміки, характеру. На цьому постійно наголошував у своїй педагогіці і редактор фортепіанних сонат Бетховена О.Гольденвейзер. При цьому потрібно бути дуже обережним, особливо з педаллю. Виконуючи точну бетховенську педаль на сучасних інструментах іноді можна стикнутись з занадто сильним гуркотом, тому тут потрібна обережність і творче мислення виконавця. [2, с. 64]

Складність віртуозності проявляється у великій кількості пасажів. Велике значення при їх виконанні має вдало підібрана аплікатура. Сам композитор аплікатури не писав, тому тут все залежить від редакції або ж вже на розсуд виконавця. Від вдалої аплікатури залежить не лише чітке, інструктивне виконання пасажів, а їх художнє забарвлення.

Важливим для виконавця є відповідне мислення, адже композитор писав, спираючись на традиції звучання оркестру. Завдяки цьому легше передати все коло образів, весь спектр емоції і почуттів. Дуже цікавою являється книга О.Гольденвейзера «32 сонати Бетховена», яка ретельно пояснює всі проблеми, пов'язані із розумінням творів композитора. Вона може стати в нагоді кожному музиканту – виконавцю.

Для виконання творів композитора, важливим є знання і його творчості в цілому. Це допоможе виконавцю точніше зрозуміти час, епоху написання твору, відповідно, правильно відтворити якість звуку.

Найвидатнішим виконавцем творів Людвіга ван Бетховена являється Д.Баренбойм. Йому вдалось дуже вдало і точно поєднати піаністичне і оркестрове мислення. Його виконання вирізняється почуттям стилю та вишуканістю звучання [1. С 72]. Саме він втілює мрію багатьох музикантів, виконавши увесь цикл із 32 сонат Бетховена. В його виконанні яскраво простежується точність, ритмічність, чудово відчувається стиль композитора.

Ще одним відомим інтерпретатором творів Людвіга ван Бетховена є С.Ріхтер. Він дуже прискіпливо ставився до тексту і вважав, що основною задачею є точне виконання композиторського тексту. Він також зазначав на важливості відчувати епоху, в яку творив композитор, пульс і намагались це передати. [1. С. 71]

Яскравим виконанням вирізнялась піаністка і професор М.Юдіна. Її виконання вирізнялось глибоко-філософським і тонким відчуттям стилю композитора. Вона вивчала праці таких філософів, як Гегель, Кант, Беме, Флоренського та інших. З деякими дослідниками вона навіть зустрічалась і співпрацювала. Це і дало їй змогу так вдало занурюватись у твори Людвіга ван Бетховена передавати драматизм і весь стиль композитора на інструменті [1. С. 72 – 73].

Отже, виконання творів Людвіга ван Бетховена – це складна, багатостороння задача, яка включає в себе і технічні можливості виконавця, і його здатність симфонічного мислення, і передачу всіх образів, створених композитором.

Висновки

Людвіг ван Бетховен – один із найвидатніших композиторів сучасності. Він є представником віденської класичної школи, до якої увійшли ще Й.Гайдн і В.А.Моцарт.

Розглянувши постать митця, ми з'ясували, як процвітала його виконавська і композиторська творчість. Не дивлячись на хворобу, матеріальні проблеми, митець продовжував творити. Зараз про Людвіга ван Бетховена знає увесь світ, його стиль і музика відомі кожному. Чи не кожен музикант мав чи має в своєму репертуарі його твори. На прикладі деяких фактів, ми довели актуальність його творчості.

Було з'ясовано, що вся музика митця наповнена драматизмом і героїзмом. Його погляди і мислення вражають широтою масштабу. Він наповнив свою музику напруженістю, контрастом постійним рухом вперед. Попри це ми можемо простежити і ліричність, ніжність, мрійливість. Стиль його письма вирізняється величезною кількістю образів, які композитор створив у кожному творі. Кожен його твір – це, як було зазначено, власна історія, зі своїми динамікою, характером, зі своєю філософією. Досить складно і уявити собі його музику якоюсь іншою. Всім відомо про ту силу, енергію, яка йде від його творів.

Людвіг ван Бетховен вдало зміг втілити оркестрове звучання на фортепіано, віртуозно поєднав у своїй творчості елементи від фольклору до поліфонії епохи бароко. Масштабність його поглядів і мислення вражає.

Композитор не лише створив свій власний унікальний стиль, але і довершив форму сонати до її ідеальної форми. Він створив новий романтичний стиль, який заповнив тембральними барвами, новими жанрово-стилістичними особливостями, образами.

Щоб розпізнати стиль митця досить небагатьох факторів, серед яких найпомітнішими є:

- героїзм та драматизм;
- величина масштабів, широка фактура;
- наповненість великою кількістю образів;
- забарвлення фарбами оркестрового звучання;
- яскрава, виразна динаміка, що дуже часто змінюється;
- чіткий темп і ритм.

Ми дослідили виконавську специфіку творів Людвіга ван Бетховена і зрозуміли, що для виконавця важливе значення має редакція. Правильно написані композиторські позначки щодо динаміки, педалі, аплікатури в віртуозних пасажах – від цього залежить 50% успішного виконання творів композитора. Багато митців займались редагуванням творів Бетховена. Серед них і його талановитий учень Черні, Ф.Ліст, І.Краммер, Г.Ріман. Як було зазначено, найчастіше використовується редакція О. Гольденвейзера та Шнабеля. При цьому друга редакція є більш складною і використовується, як правило, більш досвідченими музикантами. О. Гольденвейзер глибоко вивчав творчість композитора і його стиль. Всі позначки логічно обґрунтовані і дуже допомагають точно зрозуміти композиторський текст.

Попри все, не лише від редакції залежить добре виконання творів Людвіга ван Бетховена. Щоб вдало інтерпретувати твори композитора важлива здатність оркестрового мислення і розуміння того, що хотів передати композитор. Звісно, щоб гідно виконати твори такого рівня потрібна ще і неабияка витривалість і працездатність.

Музика Людвіга ван Бетховена – це синтез філософії, естетики та віртуозності. Композитор, навіть маючи проблеми зі слухом, створив таку красу. Фортепіано в його творах розкривається як цілий оркестр, а їх звучання вражає, іноді дивує, заворожує, надихає. Розвиток, рух, енергія, сила,

контрастність – усе це не лишає байдужим жодного слухача і виконавця творів великого Людвіга ван Бетховен.

Література:

1. Андрейчик. Б. О. Жанрово-стильові особливості музики Людвіга ван Бетховена на прикладі фортепіанних сонат. *Криворізький державний педагогічний університет*. Кривий Ріг, 2021. URL: <https://elibrary.kdpu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/5609/%d0%9c%d0%b0%d0%b3%d0%b8%d1%81%d1%82%d0%b5%d1%80%d1%81%d0%ba%d0%b0%d1%8f%20%d0%90%d0%bd%d0%b4%d1%80%d0%b5%d0%b9%d1%87%d0%b8%d0%ba%20%d0%91.%2005.21.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
2. Гумінюк С., Ринденко О. Інтерпретація творів віденської класики в коментарях Альфреда Бренделя до питання стилю виконавського коментаря). *Мистецтвознавство. Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип. 60, том 1, 2023. С. 64 – 65. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/60-1-13>.
3. Зейдель Т. В. Віденська класична школа. Львівський державний університет фізичної культури. Львів, 2013. URL: <https://repository.ldufk.edu.ua/bitstream/34606048/7396/1/13%20.pdf>
4. Москаленко В. Лекції з музичної інтерпретації. *До сторіччя Національної музичної академії України ім. П. І. Чайковського*. Навчальний посібник. Київ 2013.
5. Рябов І. С. Особливості сонатних циклів середнього періоду творчості Л. ван Бетховена. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя*.
6. Ходоровський В. І., Ходоровська І. М. Фортепіанні сонати Л. В. Бетховена: принципи редагування О.Б. Гольденвейзера. *Музичне мистецтво в освітологічному дискурсі № 1*, 2016. URL: <https://mmod.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/15/27>.

7. Чеботаренко О. В. Специфіка музичного мислення у контексті піаністичної діяльності. *Музичне мистецтво і культура* / за ред. О. В. Сокол., Одеса, 2018. Випуск 26. С. 34. URL: <https://music-art-and-culture.com/index.php/music-art-and-culture-journal/article/view/333/653>
8. Через боротьбу до перемоги. *Полтавський національний педагогічний університет ім. В. Г. Короленка*. Бібліотека імені Михайла Андрійовича Жовтобрюха, 2015. URL: <http://lib.pnpu.edu.ua/novyny/1431-cherez-borotbu-do-peremogi>.